

SİMCÜRİLER*

III

Erdoğan Merçil

Ebu'l-Hasan Muhammed b. İbrâhîm b. Sîmcür

Sîmcürîler'in² ikinci reisi İbrâhîm b. Sîmcür'un ölümünden (336/948) sonra, bir süre adı geçen âilenin ferdleriyle ilgili siyasi haberlere kaynaklarda tesadüf edemiyoruz. Ancak 344/955-6 yılında Sâmânîler'in Horasan Sipehsâlâları Ebû Sa'îd Bekr b. Mâlik Ferğânî adındaki bir Türk kumandanın, İbrâhîm'in oğlu Ebu'l-Hasan³ Muhammed'i şahne yapmak üzere Nişâbûr'a çağırıldığını görüyoruz³.

- *Ebu'l-Hasan'ın Horasan Sipehsâlâları tayin edilmesi* -

Ertesi yıl, Horasan Sipehsâlâları Ebû Sa'îd Bekr b. Mâlik Ferğânî maiyyetindekilere kötü davranması sebebiyle Buhara'ya çağrıldı ve burada, daha sonra Gazneliler Devleti'ni kuracak olan, Alptegin'in başlarında bulunduğu Sâmânî Emîri'nin Türk muhafızları tarafından öldürüldü (345 Ramazan/Aralık 956-Ocak 957). Öldürülen Bekr b. Mâlik'in yerine, Ebu'l-Hasan Muhammed Sîmcürî tayin edil-

* Bu makale Prof. Dr. Bertold Spuler'in 70. yaş armağan kitabı için hazırlanmış olup, «Studien zur Geschichte und Kultur des Vorderen Orients» adındaki bu eserde yayınlanacaktır.

1 Bu âilenin atası için bk. «Sîmcürîler, I, Sîmcür ed-Devâtî», *Tarih Dergisi*, sayı: XXXII, İstanbul 1979.; ikinci şahıs için bk. «Sîmcürîler, II, İbrâhîm b. Sîmcür», *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10-11, İstanbul 1981.

2 Kaynakların bazılarında «Ebu'l-Huseyn» olarak zikri geçmektedir.

3 Bk. Gerdizî, *Zeyn ül-Ahbâr* (nşr. A. Habîbî), Tahran hş. 1347, s. 159.

di. Bir süre sonra Alptegin'in oğlu Ebû İshâk İbrâhîm, resmî emir ve bayrak ile (*bâ ahd ü livây-ı sipehsâlâri*) Ebu'l-Hasan Muhammed Sîmcûri'nin yanına gönderildi (347/958-9)⁴. Ebu'l-Hasan Horasan'ın idare merkezi Nişâbûr'da oturmaktaydı. Ancak onun Horasan halkına karşı iyi davranmaması ve zulm yapması şikâyetlere sebep oldu. Bu şikâyetler Buhara'ya Sâmânî Emiri I. 'Abdülmelik b. Nûh (954-961)'a kadar ulaştı. Neticede Ebu'l-Hasan görevinden azledildi (Cumada II. 349/Temmuz-Ağustos 960).

Horasan Sipehsâlârlığına Ebû Mansûr Muhammed b. 'Abdürrezzak tayin edildi. Ebû Mansûr Horasan'ı gayet iyi idare etti. Fakat Alptegin'in idaresindeki Türk askerleri Buhara'da hükümetin kontrolünü ele geçirmişlerdi. Nihayet Alptegin vezirliğe kendi taraftarı olan Muhammed b. Ebû Ali Muhammed Bel'amî'yi tayin ettirdi. Daha sonra da Ebû Mansûr Horasan Sipehsâlârlığından uzaklaştırıldı ve bu görev Alptegin'e verildi. Alptegin 20 Zilhicce 349 (10 Şubat 961)'da Nişâbûr'a gelerek yeni görevine başladı. Emîr 'Abdülmelik'in ölümünden sonra, Alptegin Sâmânî Devleti'nin başına kendi adayını getirmeğe çalışmış, bunda başarılı olamayınca Nişâbûr'dan ayrılarak Gazne'ye gitmiş ve burada Gazneliler Devleti'nin temellerini atmıştı (962). Bu olaylar sırasında Sâmânî emiri, I. Mansûr b. Nûh (961-976) olmuştu. Horasan Sipehsâlârlığı'na ise tekrar Ebû Mansûr Muhammed b. 'Abdürrezzak tayin edildi. Ancak Ebû Mansûr, Alptegin olayından sonra, kendisinin de görevden alınacağını anlamış, halka zulm yaparak Horasan şehirlerini yağmalamağa başlamıştı. Ayrıca Büveyhîler'den Cibâl hâkimi Rûkn ed-Devle Hasan (947-977)'a mektub yazarak onu Gûrgân'a çağırdı. Bu sırada Gûrgân Ziyârililer'den Vuşmgîr'in idaresinde idi. Vuşmgîr 1000 dinara elde ettiği bir tabîb ile, kendisi için tehlikeli gördüğü, Ebû Mansûr'a zehir verdi. Bu zehir yavaş yavaş etkisini gösterecekti⁵.

4 Bk. Gerdîzi, 160. Krş. W. Barthold, *Turkestan Down to the Invasion*, London 1928², s. 249-50.; R.N. Frye, «The Sâmânîds», *Cambridge History of Iran*, IV, London 1975, s. 151-2.

5 Bk. Gerdîzi, 161-2. Krş. Abbâs İkbâl Aştîyânî, *Tarih-i Mufasssal-ı İrân, ez Sadr-ı İslâm tâ İnkırâz-ı Kacarîye* (yeniden nşr. eden Muhammed Dehîrî-Siyâkî) hş. 1347, s. 236-37.; Frye, *aynı eser*, 152.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûri'nin yeniden Horasan Sipehsâlârlığı'na tayini -

Bütün bu olaylar gelişirken, Ebû Mansûr'un isyanı ile boşalan Horasan Sipehsâlârlığı'na ikinci kez Ebu'l-Hasan Sîmcûri tayin edilmişti. Ebu'l-Hasan Zilhicce 350/Ocak-Şubat 962'de Nişâbûr'a gelerek görevine başladı. O ikinci tayini sırasında halka karşı çok iyi davranarak iyi bir yönetim gösterdi ve daima ilim ehli (ehl-i ilm) ile beraber oldu. Daha önce yapmış olduğu kötülükleri unutturacak şekilde hareket ederek, kötü usulleri ortadan kaldırdı. Daha sonra Ebu'l-Hasan Sîmcûri'ye âsî olan Ebû Mansûr b. 'Abdürrezzak ile savaşı için emir verildi. Ebu'l-Hasan aldığı bu emir üzerine harekete geçti. Bu sırada Rûkn ed-Devle Hasan'ın ordusu Habuşân⁶ ve çevresinde idi. Ebu'l-Hasan burada Büveyhî ordusu ve Ebû Mansûr'a yetişti. Nihayet iki taraf arasında savaş başladı. Bu sırada Vuşmgîr tarafından Ebû Mansûr'a verdirilen zehir tesirini göstermeğe ve gözleri görmemeğe başlamıştı. Muhtemelen bu olay savaşın neticesini etkilemiş, Ebu'l-Hasan'ın ordusu üstün gelen taraf olmuştur. Ebû Mansûr'un askerleri onu yalnız bırakarak savaş alanını terk ettiler. Bu sırada Ahmed b. Mansûr b. Karategin'in süvarileri yetişmiş ve bunlar arasından Saqlabî bir gulâm başını kesmek suretiyle, Ebû Mansûr'u öldürmüştür⁷.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûri'nin Vuşmgîr'e yardıma gönderilmesi -

Gerdîzi'ye göre⁸, bu olaydan sonra Ebu'l-Hasan'ın işleri düzelmiş ve beş yıl herhangi bir yere veya sefere gitmeden Nişâbûr'da oturmuştu. Bu sıralarda Vuşmgîr, Taberistân ve Gûrgân (Cürcân) için Büveyhîler ile mücadele etmekte, Sâmânîler de onu desteklemekte idiler. Nihayet Sâmânî Emiri Mansûr b. Nûh tarafından Büveyhîler'den Rûkn ed-Devle Hasan'a karşı hazırlıklar yapıldı ve Ebu'l-Hasan Sîmcûri'ye Vuşmgîr'e yardım etmesi için emir verildi. Ebu'l-Hasan ve Vuşmgîr, beraberce hareket etmek üzere, birleştiler. An-

6 Habuşân; Nişâbûr'a bağlı bir kasaba, bk. G. Le Strange, *The Land of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1930, s. 601.

7 Bk. Gerdîzi, 162-3.; Krş. Abbâs İkbâl, *aynı eser*, 237-8.

8 Bk. Gerdîzi, 162.

çak Büveyhîler ile karşılaşmadan önce Vuşmgîr'in bir av sırasında ölmesi, Rey seferinden bir sonuç alınmasına engel oldu (Muharrem 357/Aralık 967)⁹.

Diğer taraftan bu sıralarda İran'ın Kirmân bölgesinde başka bir olay vukû buluyordu. Büveyhîler'den 'Adud ed-Devle'nin Kirmân'ı istilasından sonra (Ramazan 357/Ağustos 968), buranın hâkimi Benû İlyâs âilesinden İlyasa Buhara'ya Sâmânîler'in yanına kaçmıştı. İlyasa' Buhara'da önce iyi karşılandı ise de, sonra ülkesini geri almak için Sâmânîler'in kendisine yardımcı olmamalarından şikâyete başladı. Bu sebeble Buhara'dan uzaklaştırılarak Hârezm'e gönderildi. Bu durumdan Ebu'l-Hasan yararlandı ve İlyasa' Buhara'ya gitmeden önce Kuhistân'ın Cüveyn kasabasında bırakmış olduğu malları ve gulâmları ele geçirdi¹⁰.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin Kâbûs b. Vuşmgîr'i desteklemesi -

Vuşmgîr'in ölümünden sonra; Ziyârî âilesinin büyükleri, babası ile seferde bulunan, Kâbûs'a biat etmişlerdi. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî de bu husûsda ona yardımcı olmuştu. Vuşmgîr'in öteki oğlu Bisutûn ise bu sırada Taberistân'da bulunuyordu. Babasının ölüm haberini aldığı zaman Gürgân'a gelerek, Ebu'l-Hasan ile birleşti. Bu kez, Vuşmgîr'in yakınları, maiyyeti ve askerlerinin çoğu ona biat ettiler. Böylece o, Ziyârî hânedânının başına geçmiş oldu.

Gerdîzi (*Zeyn ül-Ahbâr*, s. 163)'nin zikrettiği bir olay bu sırada vukû bulmuş olmalıdır. Buna göre, Horasan askerleri (*haşem-i*

9 Bk. İbn el-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih* (Beyrut 1966), VIII, 578.; Gerdîzi'ye göre (s. 163), Vuşmgîr 356 yılı Zilhıce ayının ortasında / 21 Kasım 967'de ölmüştür.

10 Bk. İbn el-Esir (Beyrut baskısı), VIII, 587.; Miskevevh, *Kitâb Tecârib el-Ümem* (nşr. Amedroz), II, Mısır 1333/1915, s. 253.; Ebu Şeref Nâsîh b. Zafer Curfâdâkanî, *Tercüme-i Tarih-i Yemîni* (nşr. Ca'fer Şî'âr), Tahran hş. 1345, s. 310. Krş. Bosworth, «The Banû İlyâs of Kirmân (320/932-968)», *Iran and Islam, in Memory of the late Vladimir Minorsky*, Edinburg 1971, s. 116-17. Efdâl ed-Dîn Ebû Hâmid Kirmânî (*İkâ el-'Ulâ*, nşr. 'Alî Muhammed Âmirî Nâni, Tahran hş. 1311, s. 68), bu olayın Nişâbûr vâlisi Ebû Ali Sîmcûrî'nin yanında geçtiğini zikrediyor. Onun İlyasa'nın mallarını yağmalamasından hareket ederek, İlyasa' Buhara'ya gitmeden önce Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin yanına uğramış olmalıdır. Bu olayda karşımıza çıkan diğer bir husûs da, kaynakların bu sırada Ebu'l-Hasan'ı Ebû Ali Sîmcûrî olarak zikretmeleridir.

Horasan) mâl istemişler ve bu durum da mektubla Sâmânî Emîri Mansûr b. Nûh'a bildirilmişti. Kaynakta ismi geçmemesine rağmen mektubu, Horasan Sipehsâları olarak, muhtemelen Ebu'l-Hasan Sîmcûrî yazmıştır. Mansûr b. Nûh cevap olarak mâl'in Bisutûn b. Vuşmgîr'den alınması gerektiğini bildirdi. Bunu haber alan Bisutûn mâl'inin Taberistân'da olduğunu bildirerek oraya gitti. Mar'aşî¹¹ de buna benzer bilgiler vermektedir. Ona göre; Bisutûn, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin Kâbûs'u desteklediğini gördüğü zaman, Taberistân'a gitmek, oradaki kalelerden hazineleri alarak maiyyetin durumunu düzeltmek (kâr-ı haşem rast kuned) ve oradan da Rey şehrine gitmek için Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'den izin istemişti. Bu bilgilere göre, her iki kaynakta da bir mâl mesele ortaya çıkmakta ve Bisutûn hazinelerinin Taberistân'da olduğunu ileri sürerek Gürgân'ı terk etmektedir. Fakat asıl sebep belki de Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin, kendisine rakib olarak, Kâbûs'u desteklemesidir. Böylece o Gürgân'ı Kâbûs'a bırakmış oluyordu. Bisutûn Taberistân'a döndükten sonra Büveyhîler'in hükümlerini kabûl ederek, Rûkn ed-Devle Hasan'a adam gönderdi ve yardım istedi. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ise, Mar'aşî'nin ifadesinden anlaşıldığına göre, işlerin düzene girdiğini sanarak Nişâbûr'a dönmüştü (360/971).

Ancak bu tarihten önce Kâbûs ile Bisutûn arasında mücadele başlamış ve Ebu'l-Hasan da buna karışmış olmalıdır. Bilhassa İbn Funduk'un¹² ifadesinden bu neticeyi çıkarmak mümkün görünüyor. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Ziyârî büyüklerinden olmaları muhtemel iki kumandan, Sâlâr b. Şîrzîl ve Şehriyâr b. Zerrîn-kemer, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin yanına gelmişlerdi. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî onlara iyi davranmış ve Sâlâr b. Şîrzîl'e Beyhak'ı iktâ' olarak vermişti (358/968-9). Sâlâr, muhtemelen Ebu'l-Hasan'ın emri ile, Kâbûs'u desteklemek üzere Gürgân'a gitti ve Bisutûn ile yaptığı savaşta öldü (Zilhıce 358/Ekim-Kasım 969)¹³.

11 Bk. Zahir ed-Dîn Mar'aşî, *Tarih-i Tabaristân u Râyân u Mâzendârân* (nşr. B. Dorn), St. Petersburg 1850, s. 185.

12 Bk. Zahir ed-Dîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kasım Zeyd el-Beyhaki (İbn Funduk), *Tarih-i Beyhak* (nşr. Ahmed b. Behmenyar), s. 133-4; nşr. Kâri Seyyid Kelmullâh Huseynî, Haydarâbâd 1968, s. 231-2.

13 Gerdîzi, 163; İbn Funduk, aynı yer.

Bisütûn ise muhtemelen Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin Nişâbûr'a dönmelerinden yararlanarak ve Büveyhîler'in yardımı ile Gürgân ve Sîmânân'ı zapt etti ve Kâbûs'u itaate zorladı. Abbâsî Halifesi Mutî' tarafından Bisütûn'a bir *hil'at* ile beraber Taberistân, Gürgân, Sâlûs ve Ruyân vilâyetlerinin *fermânı* gönderildi. Ayrıca ona «Zahîr ed-Devle» lakabı verildi (360/971)¹⁴.

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, Nişâbûr'a döndükten sonra, muhtemelen Buhara'daki rakipleri onu acz ve beceriksizlikle itham ettiler. Sâ mânî Emîri Mansûr b. Nûh da Ebu'l-Hasan'ın beceriksizliğine ve Gürgân, Kûmis, Sâlûs ve Ruyân'ın onun yüzünden kaybedildiğine inanmıştı. Nitekim belki de kaybedilen yerleri almak maksadıyla kumandanlarından Eş'as b. Muhammed'i Nesâ'ya, Nasr b. Mâlik'i de Gürgenç'e göndermişti. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ise yeniden göze girebilmek için bazı tedbirler alıyordu. Yukarıda adı geçen kumandanların hareketini öğrendiği zaman, durumunu düzeltebilmek için hileler düzenlemekteydi ve bu maksatla Buhara'ya geldi. Sâ mânî Emîri Mansûr'un yakınlarından kendine taraftarlar aradı ve olayların akışından bunda da muvaffak olduğu anlaşılıyor. Nihayet gayretlerinin semeresini gördü ve Emîr Mansûr'un güvenini kazanarak, tekrar görevde kalmasını bildi. Ayrıca Merv vilâyetinin idaresi de onda olacaktı¹⁵.

İbn Funduk'un¹⁶ zikrettiği bir olay belki de bu sırada vukû bulmuş olabilir. O tarih bildirmeden, Ebû Yahyâ Eş'as b. Muhammed Kesrî¹⁷ adındaki şahsa Nişâbûr emîrliğinin verilmek istendiğini, fakat sonra tercihin Nasr ed-Devle Ebu'l-Hasan b. Sîmcûrî üzerinde kullandığını zikrediyor.

14 Gerdîzî, 163.; İbn el-Esir (Beyrut baskısı), VIII, 577-8.; Muhammed b. al-Hasan b. İsfandiâr, *An Abridged Translation of the History of Tabaristân* (İng. trc. E.G. Browne), London 1905, s. 224-5. Krş. W. Madelung, «The Minor Dynasties of Northern Iran», *Cambridge History of Iran*, IV, s. 214.; A. İkbâl Aştîyânî, *aynı eser*, 138-9.

15 Gerdîzî, 163-4. Krş. A. İkbâl Aştîyânî, *aynı eser*, 238.

16 Bk. *Tarih-i Beyhak*, (Ahmed b. Behmenyar neşri), 134; (Kâri neşri), 232.

17 C.E. Bosworth (*The Ghaznavids, Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran : 994-1040*, Edinburg 1963, s. 58), bu âilenin uzun yıllar birbirini arkasına gelen Horasan emirlerine hizmet ettiğini ve büyük baba Kesrî'nin Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin kabiliyetli bir *kethüdası* olduğunu belirtiyor.

- Sâ mânîler ile Büveyhîler arasında barış -

Bisütûn'un Rûkn ed-Devle Hasan'a tâbi olmasından sonra, Sâ mânîler ile Büveyhîler arasında süren anlaşmazlık bir barış anlaşmasıyla sonuçlandı (361/971-2). Bu barışın yapılmasında kaynaklara göre, en büyük rolü *Sâhib-i Cuyûş-ı Horasan* Ebu'l-Hasan Sîmcûrî oynamıştı. Barış şartlarına göre; Büveyhîler her yıl Sâ mânîler'e 150.000¹⁸ dinar verecekti. Ayrıca barışı sağlamlaştırmak için iki taraf arasında evlilik bağları kuruldu. Emîr Mansûr b. Nûh, 'Adud ed-Devle'nin kızı ile evlendi¹⁹. Ebu'l-Fazl Beyhakî²⁰, bu iki devlet arasındaki barışın Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ölene kadar otuz yıla yakın süreyle devam ettiğini, onun ölümünden sonra Sâ mânî ve Âl-i Büveyhî'nin işinin mahvolduğunu zikrediyor.

- Gûr bölgesindeki faaliyetler -

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'un Horasan Sipehsâlârlığı devam ederken, Ebû Ali Muhammed b. el-'Abbâs Tulekî adındaki Herât vilâyetinden bir serheng âsi olmuştu. Ebû Ali, Tulek hisarını²¹ imâr ederek etrafına bir grup insan toplamıştı. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî kumandanlarından Ebû Ca'fer Ahmed b. Müslim el-Ziyâdî'yi adı geçen âsi ile savaşmak üzere görevlendirdi. Ebû Ca'fer Ziyâdî, âsi serhengi Tulek hisarında buldu. Muhtemelen bir muhasaradan sonra Ebû Ali aman diledi. Ebû Ca'fer onu beraberine alarak Nişâbûr'a getirdi. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî adı geçen bölgeyi Ebû Ca'fer'in idaresine verdi (364/974)²². Ebû Ca'fer daha sonra yine Gûr'a bir sefer tertibleyerek, bu bölgeden bir kaç kale ele geçirdi. Bu bölgede oturanlar daha islâm dinini kabul etmemişlerdi, onları mağlûb ederek bir çok esir aldı ve

18 Ebu'l-Fazl Beyhakî (*Tarih-i Beyhakî*, nşr. Gani-Feyyaz, Tahran hş. 1325, s. 263), bu paranın 400.000 dirrem olduğunu zikrediyor.

19 Bk. Ebu'l-Fazl Beyhakî, *aynı eser*, 263.; İbn el-Esir (Beyrut baskısı), VIII, 626. A. İkbâl Aştîyânî (*aynı eser*, 238), ayrıca anlaşmanın sağlanmasında iki taraf vezirlerinin de önemli katkısı olduğunu, yine bu anlaşmaya göre, Mansûr b. Nûh'un Rey'e hücum etmeyeceğini zikrediyor.

20 Bk. *Tarih-i Beyhakî*, 263.

21 Tulek hisarı, Gûr bölgesinde Herât dağları hududunda bir kale, bk. *aynı eser*, s. 120 n. 8.

22 Gerdîzî, 164.; *Tarih-i Beyhak* (Ahmed b. Behmenyar neşri), 129; (Kâri neşri), 224.

Horasan'a getirdi. Ancak Ebû Ca'fer, Hîsâr ve Tulek kalelerinden daha ileri gidememişti²³.

Yine bu sıralarda, yani 364/974-5 yılında Yüz-temür (muhtemelen Baytüz)²⁴ adındaki Türk kumandanı, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye olan muhalefeti sebebiyle, Kirmân'dan aldığı bir daveti değerlendirerek bu bölgeye bir sefer tertiblemişti²⁵.

- II. Nûh b. Mansûr'un tahta çıkması ile vukû bulan olaylar -

Emîr Mansûr b. Nûh'un 365/976 yılında ölmesinden sonra, henüz onüç yaşında bulunan, oğlu II. Nûh Sâmânî Devleti tahtına çıktı. Yaşı küçük olması sebebiyle önce devlet işlerini annesi yürütmüştü. Bu arada Mansûr b. Nûh'un memlûklerinden Fâik el-Hâssa emîr-i hâcib, Ebû Ca'fer 'Utbi'nin memlûklerinden Ebu'l-'Abbâs Taş ise hâcib-i buzûrg tayin edildiler ve devlet işlerinde bunlar söz sahibi oldular. II. Nûh tahta çıktıktan sonra durumu daha da sağlamlaştırmak amacıyla, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve Cûzcânân vâlisi Ebu'l-Hâris Muhammed b. Ahmed b. Farîgûn ile iyi münasebetler, dostluk ve akrabalık kurmak istemişti. Bu maksadla da Buhara Gazîler kumandanı (*Sâlâr-ı Gazîyân-ı Buhara*) Ebû 'Abdullâh Hafş'ı elçilikle Nişâbûr'da oturmakta olan Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye gönderdi. Ayrıca ona «Nâsır ed-Devle»²⁶ lakabını verdi ve *hil'at* yolladı. Horasan Sipehsâlârîğî'nin tasdikten başka, Nişâbûr, Herât ve Kuhistân'ı da onun idaresi altında bıraktı. Bu dostluğu kuvvetlendirmek için de Ebu'l-Hasan'ın kızı ile evlendi. Çeşitli iltifat ve cömertliklerle gönlünü okşadı, iktâ'larını artırdı. Bu münasebetle elçi ile şu haberi gönderdi, «... Seleflerimizde bulunmayan üç şeyi sana bağışladık. Birisi, seninle akrabalık kurduk ki, bu sana inanmamızın işareti, senin kadrinin ve

23 *Tarih-i Beyhakî*, 120.; Gerdizî, 164.; *Tarih-i Beyhak* (Ahmed b. Behmenyâr ngr.), 129-30.; (Kâri neşri), 224-5. Krş. C.E. Bosworth, «The Early Islamic History of Ghur», *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, London 1977, s. 122.

24 Bu husûsda bk. C.E. Bosworth, «The Tahirids and Saffarids», *Cambridge History of Iran*, IV, s. 133.

25 Fazla bilgi için bk. İbn el-Esir (Beirut baskısı), VIII, 655. Krş. Bosworth, «The Banû İlyâs of Kirmân», 118.

26 Gerek Ebu'l-Hasan ve gerekse oğlu Ebû Ali'nin sikkelerinde bu ünvan göze çarpmaktadır, bk. A. Markov, *Invertarnii Katalog Musulmanskih Moneti Imperatorskago Ermitaja*, St. Petersburg 1896, s. 182-183.

şerefının fazlaşmasının gereği olsun. İkincisi vilâyetlerini artırdık, bu da senin işinin büyüklüğünün delili olsun. Üçüncüsü lakab verdik ki, görüşme ve mektublaşmalarda, akrabanın ve emsâlin arasında senin yüceliğin olsun.». Bu *fermân*, *hil'at* ve haber Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin yanına ulaştığı zaman çok memnun oldu, elçiyi iyi karşıladı ve II. Nûh'a itaati kabul ettikten sonra elçi Ebû 'Abdullâh'ı geri gönderdi. Böylece Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, «sâhib-i ceş ve leşker-keşî-i Horasan» vazifesini muhafaza etmiş oldu²⁷.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin görevden azli -

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin görevden uzaklaştırılması bir vezir yüzünden oldu. Sâmânî Devleti vezirliğine Ebu'l-Huseyn 'Abdullâh b. Ahmed el-'Utbi tayin edilmişti (Rebî II. 367/Kasım Aralık 977). Bu tayin sırasında Emîr II. Nûh, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye mektub yazarak, bu husûsda fikrini sordu²⁸. Ebu'l-Hasan verdiği cevapda, Ebu'l-Huseyn Utbi'nin genç olduğunu bildirerek muhtemelen onun vezirliğine engel olmak istemişti. Yeni Vezir, Ebu'l-Hasan'ın bu cevabını öğrendiği zaman, ona karşı bir kin beslemeğe başladı, bu suretle iki devlet adamının arası açıldı. Vezir Ebu'l-Huseyn 'Utbi, bundan sonra fırsat buldukça onun aleyhinde konuşmağa başladı; Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye diğer hizmetkârlardan daha cömert davranıldığı, devletin temel eyâletlerinden biri olan Horasan'ın ona lânyık görüldüğü, buna rağmen onun iyilik bilmediğini söylüyor, her zaman «Ebu'l-Hasan âcizdir, ondan iş çıkmaz. Horasan onun elinde kayıbdır. Onun gayreti *musâdere* ve *istihrac*dadır. Onunla akraba olmak doğru değildir,» diye konuşuyordu. Nihayet Vezir'in bu şekildeki konuşmaları Emîr II. Nûh üzerinde de etkisini gösterdi ve «canı istediği zaman itaat eden» kudretli *sipehsâlar*, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'yi görevinden azletti (371/982).

Vezir Ebu'l-Huseyn 'Utbi, bu azil haberi ile gönderdiği elçi Ahmed b. el-Hüseyn'e mektubu topluluk içinde yüksek sesle okuyarak

27 Gerdizî, 165.; Cürfâdakanî, *Tercüme-i Tarih-i Yemini*, 34-35, 40-1 (naklen : Raşîd al-Din Fazlallâh, *Cami' al-Tavârih*, ngr. A. Ateş, II. cild 4. cüz, Ankara 1957, s. 17-8, 20.). krş. A. İkbâl Aştîyânî, *aynı eser*, 239.; W. Barthold, *Ebûl Hasan mad.*, I.A.

28 Hamdullâh Mustevfi (*Tarih-i Gücîde*, ngr. Abd el-Huseyn Nevâi, Tahran hş. 1330-39, s. 383), Ebu'l-Hasan'ı Emîr ül-Ümerâ olarak zikrediyor.

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye vermesini emr etti. Vezîr bu şekilde, muhtemelen, onu küçük düşürmek istemişti. Elçi bu haberi Vezîr'in emri (*misâl*) gereğince yerine getirdi. Bu durum Ebu'l-Hasan'ın bir isyanı düşünecek kadar öfkelenmesine sebep oldu ve hemen ordusunu topladı. Onun bu davranışı Vezîr'e ulaştırılmış ve Ebu'l-Huseyn'in pişmanlık ve endişe duymasına sebep olmuştu. Emîr II. Nûh'un Ebu'l-Hasan'ın tarafını tutarak kendisini tutuklamasından korkuyordu. Ancak ertesi gün gelen bir haber Vezîr'i rahatlattı. Bu haberde Ebu'l-Hasan'ın isyandan vazgeçerek, verilen emre uymağı kabûl ettiği bildiriliyordu.

Yukarda da belirttiğimiz üzere Ebu'l-Hasan önce isyanı düşünerek ordusunu toplamıştı. Ancak hemen sonra onun her zamanki akıllı ve tedbirli davranışlarının ağır bastığı görüldü. Velinimetine isyanın vahim neticeler doğurabileceğini, belayı mîknatıs gibi kendine çekmenin ve zehri şüphe ile tatmanın akıllı insanların işi olmadığını düşündü. Daha sonra çocuklarını, taraftarlarını ve dostlarını toplayarak onları çeşitli nasihatlarla teskin etti ve isyandan vazgeçirdi. Ayrıca Nişâbûr'un güvenilen kimseleri ile Ebû Nasr Ahmed b. Ali el-Mikâilî'nden oluşan bir elçilik heyetini, muhtemelen Buha-ra'ya, göndererek özürlerini bildirdi. Vezîr Ebu'l-Huseyn 'Utbi' ise düşmanına karşı kazandığı zaferden dolayı memnûn olmuştu. Ebu'l-Hasan, elçilik ile yanına gelmiş olan Ahmed b. el-Hüseyn'i de huzûruna çağırarak tekrar özür diledi ve geri gönderdi. Daha sonra Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, Horasan'dan ayrılarak kendi iktâ'ına, Herât ve Tus'un güneyinde bulunan, Kuhistân'a gitti.

Emîr II. Nûh ise Horasan Sipehsâlârlığı'na, Vezîr Ebu'l-Huseyn'in babasının bir *gulâmı* olan, Ebu'l-'Abbâs Taş el-Hâcib'i tayin etti. Ayrıca ona «Hüsâm ed-Devle» lâkabını verdi. Taş 371 yılı Şaban ayının ortasında / 12-13 Şubat 982'de Nişâbûr'a geldi²⁹.

29 Gerdizî, 165-66.; İbn el-Esir, IX, 10.; Culfâdakani, *Tercüme-i Tarih-i Yemîni*, 44-46 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 24-25).; Nâsir ed-Dîn Münşî Kirmânî, *Nesâm el-Eshâr* (nşr. Mîr Celâl ed-Dîn Huseynî Urmevî), Tahran 1959, s. 36-37; *Tarih-i Güzide*, 383. Krş. A. İkbâl Aştîyânî, aynı eser, 339-40.; Barthold, *Ebül Hasan mad.*, I.A.; Aynı mif., *Turkestan*, 252.; K.V. Zettersteén, *Nâh mad.*, I.A., s. 347.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin Sîstân'a gönderilmesi -

Sâmânîler'in ilgi duydukları ve ele geçirmek istedikleri bölgelerden birisi de Sîstân idi. Sîstân'da Saffârî hanedanından Ebû Ahmed Halef ve Tâhir b. Hüseyin arasında hâkimiyet mücadelesi başlamıştı. Her iki rakib de zaman zaman Sâmânîler'in desteği ile bölgede hâkimiyet kuruyorlardı. Tâhir'in ölümünden sonra oğlu Hüseyin mücadeleye devam etmişti. Nihayet Halef Ük³⁰ kalesine sığınarak kendini savundu. Hüseyin Sâmânîler'in desteğini sağlayarak onu itaat altına almağa çalıştı ise de, bunda pek başarılı olamadı. Sâmânî kumandanları yedi yıl süreyle Halef karşısında âciz kalmışlardı³¹. Nihayet Sâmânî Emîri II. Nûh, Sâmânî askerlerini gurbet sıkıntısı ve meşakkatten kurtarması için, Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'yi Sîstân'a gönderdi. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî Kuhistân'dan harekete geçti ve Sîstân'a ulaştı. Halef onun hareketini haber aldığı zaman, Tâk hisarına³² sığındı (9 Şaban 372/27 Ocak 983). Ebu'l-Hasan ile Halef arasında eskidenberi bir dostluk vardı. Bu sebeble Sîstân'a ulaştığı zaman gizlice bir adamı ile Halef'e bir haber gönderdi. Ebu'l-Hasan bu haberinde, «Bütün Horasan ümerâ ve büyükleri burada senin elinde öldüler. (Sâmânî Emîri) şimdi beni gönderdi. Benimle senin aranda dostluk olduğunu biliyorsun. Ben geri dönene kadar (Hüseyin'e) birşey yapma. Hüseyin-i Tâhir'in yazısını (hat) alayım ve askeri geri döndüreyim. Sen Hüseyin'in üzerine yürüyeceğin zamanı iyi bilirsin», demişti. Bundan sonra iki taraf arasında elçiler gidip geldi ve neticede Halef ile Ebu'l-Hasan Sîmcûrî bir anlaşma yaptılar. Buna göre, Tâk hisarı ve *ziyâf* (verimli topraklar, köyler veya gelirler) Halef'in, Sîstân şehri ve çevresi de Hüseyin'in olacaktı.

Bu şekilde barış yapıldıktan sonra Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve Hüseyin şehre girdiler³³. Ebu'l-Hasan, II. Nûh adına hutbe okut-

30 Uk; Büst ve Gazne arasında bir kale, bk. *Tarih-i Sîstân* (nşr. Melik üş-Şü'erâ Bahar, Tahran), s. 2 n. 1.

31 Bk. M. Nazım, *The Life and Times of Sulţân Mahmûd of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 188.

32 *Tarih-i Sîstân* (s. 337)'da Tâk, İbn el-Esir (*el-Kâmûl fî't-Tarih*, VIII, 564)'e ise Erg (۲۱), belki de Uk?) şeklinde geçmektedir.

33 İbn el-Esir (*el-Kâmûl fî't-Tarih*, VIII, 564) ve Culfâdakani (*Tercüme-i Tarih-i Yemîni*, 47), Erg hisarı olarak zikrediyorlar. *Tarih-i Sîstân* (s. 338)'da hisara girdiği kaydedilmiştir.

tu³⁴, Halef de Tâk hisarına gitti. Ebu'l-Hasan Zilhicce ayının 17'sine 2 Haziran 983'e kadar Sîstân'da kaldı ve buradaki işleri düzenledi. Daha sonra Hüseyin ve meşayihden «Sipehsâlâr buraya geldi, şehir ve hisarı alarak bana teslim etti ve işimi tamamladı.» şeklinde yazılar (hâthâ) alarak Horasan'a döndü³⁵. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, Sîstân olayında yine akıllı bir şahıs olduğunu göstermiş, görevini hile ile de olsa başarıyla tamamlamış görüntüsünü vererek geri dönmüştü. Nitekim onun dönmesinden sonra Sîstân'da hâkimiyet mücadelesi tekrar başlamıştı.

- *Veziir Ebu'l-Huseyn 'Utbi'nin öldürülmesi* -

Sâmânîler'in Büveyhîler karşısında başarısız kalması üzerine, bizzât Veziir Ebu'l-Huseyn 'Utbi orduyu yeniden düzenlemeğe çalıştı. Horasan ve Mâverâünnehr'den askerlerin Merv'de toplanmasını istedi. Emir II. Nûh ona değerli bir *hil'at* bağışlayarak ordu kumandanlığını (*sipehdârî* ve *leşker-keşi*) da Veziir'e verdi. Daha önce Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin Horasan Sipehsâlârlığı'ndan Veziir'in kini sebebiyle azledildiğini görmüştük. Ebu'l-Hasan, Veziir hakkında Fâik ül-Hâssa'ya mektub yazarak şikâyetinde bulunmuş ve durumu anlatarak onunla birlik olmuştu. Neticede Fâik bir hile ile Veziir'i öldürmeğe karar verdi ve bu maksadla da Sâmânî Emîri'ne âit gulâmlardan (*gulâmân-ı meliki*) bir grupu onu öldürmek için kandırdı. Ancak Veziir bu suikastı haber alarak durumu II. Nûh'a bildirdi. II. Nûh kendi hâs hizmetkârlarından (*havass-ı hadem*) bir grupu onun muhafızlığına tayin etti. Ancak bu da bir fayda sağlamamıştı. Veziir bir gece emîrlik sarayına (*sarây-ı emâret*) giderken öldürüldü (372/982-3)³⁶. Kaynaklar onun hangi ay ve günde öldürüldüğü hak-

34 Curfâdakani (*Tercüme-i Tarih-i Yemini*, 47), ayrıca Emir II. Nûh adına sikkâ basıldığı, yine Emir'e ve etraf ülkelerine *fetihnâmeler* gönderildiğini zikrediyor.

35 Bk. İbn el-Esir, VIII, 564.; Curfâdakani, *Tercüme-i Tarih-i Yemini*, 46-47 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 25-6.); *Tarih-i Sîstân*, 237-8.; *Tarih-i Güzide*, 383-4. Gerdîzi (*Zeyn ül-Ahbâr*, 164), bu olayı bir cümle ve 373/983-4 yılında zikretmiştir. İbn el-Esir ise, bu olayı 354/965 yılı içinde vermiştir.

36 Gerdîzi, 167.; İbn el-Esir, IX, 13.; Curfâdakani, *Tercüme-i Tarih-i Yemini*, 56-60 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 30-1). Krş. A. İkbâl Aştîyânî, *aynı eser*, s. 340.

kında bir bilgi vermiyorlar. Onun Ebu'l-Hasan'ın Sîstân'da bulunduğu sırada öldürülmüş olması çok muhtemeldir. Bu takdirde Veziir'in ölüm tarihi 983 yılına uygun düşüyor. Böylece Ebu'l-Hasan Sîmcûrî bir düşmanından başkası vasıtasıyla kurtularak yine akıllı olduğunu ve bu tip işlerdeki becerisini göstermişti.

- *Ebu'l-Hasan Sîmcûrî-Taş rekabeti* -

Sâmânî Emîri II. Nûh, Veziir'in öldürülmesi ile Türkler tarafından şehirde ortaya çıkarılan karışıklığı düzeltmesi için Horasan Sipehsâlârı Hüsâm ed-Devle Taş'ı Buhara'ya çağırıldı. Taş derhal bu çağrıya uyarak Buhara'ya yöneldi ve Veziir'i öldürenlerin peşine düştü. Bunlardan bir kısmı ele geçirildi, bazıları da kaçmağa muvaffak oldular. Sâmânî Devleti vezirliğine ise Ebu'l-Hasan Muznî (مزنی) tayin edildi. Yeni Veziir iyi bir konuşmacı olmasına ve göreve dört elle sarılmasına rağmen, başarılı olamadı. Bu sırada Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, Sîstân'dan dönmüş ve Emir II. Nûh'un müsaadesini almadan Horasan'a gelmişti. Bu bölgedeki karışık durum ve ordudaki gevşekliği izliyor, belki de Taş'a karşı harekete geçebilmek için bir fırsat bekliyordu. Veziir Ebu'l-Hasan ortalığı yatıştırabilmeğe için muhtemelen onun Horasan'dan ayrılmasını uygun görmüş olmalıdır. Bu maksadla da ona bir haberci (*kasîd*) yollamış ve *iktâ'ı* olan Kûhistân'a giderek orada oturmasını³⁷, ayrıca oğlu Ebû Ali'yi de Sîstân'a göndererek o taraftaki karışıklığı sona erdirmesini istemişti. Gerdîzi³⁸ ise, bu olayı Veziir Ebu'l-Huseyn 'Utbi ölmeden önce zikretmiş ve Ebû Ali'nin Sîstân'daki harekâtı için biraz daha fazla bilgi vermiştir. Neticede Ebû Ali Sîstân'dan başarı ile döndü³⁹.

Hüsâm ed-Devle Taş öldürülen Veziir'in intikamını almağı tasarlıyor, buna uygun bir zaman bulamıyordu. Diğer taraftan o Buhara'ya gittikten sonra, Sîmcûrî âilesi de Horasan'ı ele geçirmek için mü-

37 Handmîr (*Düstâr el-Vüzerâ*, nşr. Sa'îd Nefisi, Tahran şş. 1317, s. 112), bu sırada Bâdgîs ve Genc-i Rustak'ın Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin *iktâ'ına* ilâve olarak verildiğini zikrediyor. Aynı müellife göre, Onun *iktâ'ının* artırılması Hüsâm ed-Devle Taş'ın hoşuna gitmemiş ve bu Veziir Ebu'l-Hasan'ın azline sebep olmuştu.

38 Bk. *Zeyn ül-Ahbâr*, 166.

39 Bu olay hakkında, Ebû Ali Sîmcûrî'nin hayatını konu alacak olan gelecek makalemizde bilgi verilecektir.

sait bir fırsat bekliyordu. Bu arada Ebû Ali Sîmcûrî, Taş'dan Nişâbûr'un vekilliğini (hilafet) istedi. Taş da herhangi bir endişe duymadan onu vekil tayin etti. Ancak bu onun hesabına büyük bir hata idi. Zaten Vezîr 'Utbi öldürüldüğü zaman durumu zayıflamıştı. Bu şekildeki bir hata onun durumunu daha da kötüleştirmişti. Ebû Ali Sîmcûrî, Fâik ül-Hâssa ile mektublaşıyor ve onu Taş'a karşı muhalefete davet ediyordu. Nihayet Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, oğlu Ebû Ali ve Fâik ül-Hâssa Taş'a karşı bir cephe oluşturdular⁴⁰. Ebû Ali, Taş'ın Horasan'daki *âmilleri*ni yakaladı ve onların mallarını musâdere etti. Daha sonra Ebû Ali ve Fâik Merv tarafına yönelerek açıkca isyan ettiklerini gösterdiler. Nihayet Taş bu ittifâka karşı harekete geçmek lüzumunu hissetti. Gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra ordusuyla Buhara'dan ayrıldı ve Merv yakınında olması muhtemel Âmul-ı Şağ'da konakladı. Bu sırada iki taraf arasında elçiler gidip-geldi. Taş belki de bu ittifâk karşısında üstünlük kuramayacağını anlamış ve barış yapmağa râzı olmuştu. Bu barışa göre; Nişâbûr Taş'ın, Belh Fâik'in, Herât da Ebû Ali'nin idaresinde olacaktı⁴¹. Gerdîzi'ye⁴² göre, bu anlaşmayla Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye Bâdgis⁴³, Genc-i Rustâk⁴⁴ ve Kuhistân'ın verilmesi kararlaştırılmıştı. Bu barıştan sonra herkes kendi vilâyetinin başına dönmüştü. Gerdîzi'nin ifadesi daha önce Handmîr tarafından adı geçen yerlerin Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye verildiği şeklindeki bilgisini destekliyor.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin yeniden Horasan Sipehsâlârlığı'na tayini -

Bu olaylar olurken; Taş, Buhara'dan ayrılışı sırasında, Sâ mânî

40 Zahir ed-Din Mar'aşî (s. 187), bu sırada Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve oğlu Ebû Ali'nin Kâbûs b. Vuşmgîr'e bir adam göndererek kendilerine katılmasını, Horasan'ı ele geçirecek bir daha bu bölgeye Taş'ı sokmayacaklarını bildirdiklerini zikrediyor.

41 Gerdîzi, 166-7.; İbn el-Esir, IX, 24.; Curfâdakani, *Tercüme-i Tarih-i Yemenî*, 62-64 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 31-32).; Zahir ed-Din Mar'aşî, 187-8. Krş. Barthold, *Turkestan*, 253.; B. Spuler, *Iran In Früh-Islamischer Zeit*, Wiesbaden 1952, s. 103.

42 Bk. Zeyn ül-Ahbâr, 167.

43 Bâdgis; bugünkü Afganistan'ın kuzey-batı kısmında bir bölge, bk. W. Barthold, *Bâdgis mad.*, İA.

44 Genc-i Rustâk; Bâdgis ve Merv er-Rûd arasında bir kasaba olup, Herât'tan iki menzîl uzaklıktadır, bk. Gerdîzi, 167 n. 3.

Devleti vezîri Ebu'l-Hasan'ı görevinden azlettirmişti. Çünkü onu, Ebû Ali Sîmcûrî ve Fâik'in sırdaşı biliyor ve onların isyanını görmezlikten geldiğini sanıyordu. Gerdîzi'ye⁴⁵ göre, Vezîr Ebu'l-Hasan tutuklanmış, muhtemelen üzüntüsünden hastalanarak ölmüştü. Taş onun yerine kendi *kethüdâsı* Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. Ahmed el-Fârsî'yi tayin ettirmişti. Ancak Taş Merv'de bulunduğu sırada, Emir II. Nûh adı geçen vezirlikten uzaklaştırarak bu göreve 'Abdullâh b. Muhammed b. 'Uzeyr'i tayin etti. Yeni Vezîr 'Utbi âilesine muhalefeti ve düşmanlığı ile tanınıyordu. Bu sebeple Taş'ın da düşmanı olmuştu. 'Abdullâh b. 'Uzeyr göreve başlar başlamaz II. Nûh'a tesir etmiş ve Nişâbûr'da bulunan Hüsâm ed-Devle Taş'ı Horasan Sipehsâlârlığı'ndan uzaklaştırmıştı (Rebî I. 376/Temmuz-Ağustos 986)⁴⁶. Yeni Vezîr, Horasan Sipehsâlârlığı'na tekrar Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'yi tayin etti⁴⁷.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûrî - Taş mücadelesi -

Vezîr 'Abdullâh b. 'Uzeyr, Taş'ı görevinden azlettikten sonra Nesâ ve Ebiverd (Bâverd)'i idare etmekle görevlendirerek, ondan bu bölgeye gitmesini istemişti. Bu emir Taş'a ulaştığı zaman, düşmanlarının başarıya ulaştığını anlamıştı. İstenilen bölgeye gitmeyerek, Serahs'da durdu. Ordunun ve malîyetinin (*â'yân-ı haşem*) ileri gelenlerini çağırarak, onlara yerine başkasının tayin edildiğini bildirdi ve bu emre uymaktan başka çare yoktur, dedi. Sonra da isteyenin kendisi ile kalabileceğini, isteyenin ise ayrılabilceğini belirtti. Ordu ileri gelenlerinin hepsi onunla beraber olmak husûsundaki kararlılıklarını gösterdiler. Ayrıca durumu Sâ mânî sarayı'na bir mektupla bildirerek, Hüsâm ed-Devle'nin geçmişteki hukûk ve hizmetlerini dile getirdiler ve görevinin değiştirilmesini istediler. Ancak 'Abdullâh b. 'Uzeyr verdiği kararda ısrarlı idi. Bu sebeple onlara cevap vermedi. Ayrıca askerlere mektuplar göndererek, onları Taş'dan ayır-

45 Bk. *Zeyn ül-Ahbâr*, 167.

46 Tarih için bk. Aynı eser, 167. Gerdîzi, önce Taş'ın sonra da Vezîr 'Abdurrahman'ın azli için bu tarihi veriyor.

47 Gerdîzi, 167.; İbn el-Esir, IX, 27.; Curfâdakani, *Tercüme-i Tarih-i Yemenî*, 64-65 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 32-3).; Handmîr, *Düstûr el-Vüzerâ*, 112-3.; Zahir ed-Din Mar'aşî, 188. Ancak İbn el-Esir bu olayı 373/983-4 yılı olayları içinde zikretmiştir.

mağa çalıştı. Askerler bu mektublara iltifat etmedikleri gibi, Taş'ın etrafında daha sağlam bir şekilde kenetlenmelerine sebep olmuştu. Taş bundan sonra Emir II. Nüh'dan ümidini kesti, Büveyhîler'den Cibâl kolunun başına geçmiş olan Fahr ed-Devle Ali'den yardım istedi. Daha önce de ikisi arasında bir dostluk vardı. Bu sırada Ebu'l-Hasan Sîmcûrî Nişâbûr'a gelerek, şehre yerleşmişti. Büveyhî emîri Fahr ed-Devle, Taş'a yardım hususunda elinden gelen herşeyi yapacağını bildirdi. Nitekim ikibin kişilik Türk ve Arablar'dan oluşan bir kuvveti yardım maksadıyla Taş'a gönderdi. Taş Nişâbûr'a doğru hareket etti. O Nişâbûr'a ulaştığı zaman, Horasan ordusu ileri gelenlerinden 'Abdullâh b. Muhammed b. Abdürrezzâk ve şehir sakinlerinden bir grup ile Ebû Sa'îd Şebîbî ona iltihak ettiler. Taş ve ordu su şehrin batı tarafında konakladılar. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve Taş ordusu arasında bir kaç günlük savaştan sonra, Büveyhîler'in Deylemîliler'den oluşan ikibin süvarisi Taş'ın yardımına yetişti. Bunlar silah ve gereçleri tamam mükemmel savaşçılardı. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî onların geldiğini öğrendi, bu askerlerin kuvvet ve kudretini biliyordu. Uzak görüşlü oluşu ve tecrübesi ile Taş'ın ordusu karşısında Nişâbûr'da durmanın kendisine bir fayda sağlamayacağını anlamıştı. Yenilgiyi kabul ederek bir gece yarısı şehirden ayrıldı. Taş'ın kuvvetleri onun arkasından gittiler ve ordusunun ağırlık ve eşyalarından birçok ganimet elde ettiler. Taş Nişâbûr'a girerek, şehrin doğu tarafından konakladı. Daha sonra Buhara'ya mektuplar göndererek, geçmişteki hata ve günahlarının bağışlanmasını istedi. Ancak Vezîr 'Abdullâh b. 'Uzeyr bu mektubu önemsememiş, Taş'ın Büveyhîler ya'nî Sâmanî Devleti'nin muhalifleri ile birlik olduğunu ileri sürerek, Emir II. Nüh ve annesi tarafından affedilmesini önlemişti.

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, Nişâbûr'dan kaçtıktan sonra Kuhistân'a gitmişti. Taş'ın ise ona fazla önem vermediği anlaşılıyor. Ebu'l-Hasan ise Büveyhîler'den Fahr ed-Devle'nin rakibi ve Fârs hâkimi Şeref ed-Devle Ebu'l-Fevâris b. 'Adud ed-Devle'den yardım istedi. Emir Ebu'l-Fevâris onun bu yardım isteğine, ikibin Arab süvarisi göndermekle cevap verdi. Fâik de büyük bir kuvvetle Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'ye iltihak etti. Böylece Ebu'l-Hasan büyük bir ordu toplayarak Nişâbûr'a doğru harekete geçti. Taş da kendi ordusu ile onlara karşı çıktı ve iki taraf arasında savaş başladı. Ancak Taş'ın ordusu uzun süre *ulufe* darlığı sebebiyle sıkıntı içindeydi. Muhtemelen gereği gibi savaşmayarak bu sıkıntıdan kurtulmak istemişlerdi. Taş ise savaşı

kazanmak için son bir hücum daha yapmağa karar verdi. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve oğlu Ebû Ali bu hücum karşısında direnerek savaşı kendi lehlerine çevirmeğe muvaffak oldular. Taş kendi ordugâhına çekildi, maiyyetinin (*haşem*) büyük kısmı dağılmıştı. Sîmcürîler'in ordusu ise onları takib ederek saldırılarını sürdürdüler. Taş çaresiz kalarak mağlubiyeti kabul etti (7 Şaban 377/2 Aralık 987), savaş meydanını terk edip, kaçtı. Daha sonra da Cürçân'a gitti ve orada vebâ hastalığından öldü⁴⁸. Diğer taraftan Sîmcürîler başsız kalan Taş'ın ordusunu çevirerek birçok kişiyi öldürdüler ve Deylemîliler'den birçok kişiyi esir alarak Buhara'ya götürdüler⁴⁹.

- Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin ölümü ve şahsiyeti -

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî Nişâbûr'u ele geçirdikten sonra tekrar Horasan Sipehsâlârlığı mevkiine oturmuş oldu. Sâmanîler'in vezîri 'Abdullâh b. 'Uzeyr ise onu Taş'a karşı kışkırtıyor ve Gürgân'a bir sefer tertiblemesini istiyordu. Muhtemelen bu sırada artık yaşlanmış olan Ebu'l-Hasan bu husûsda sabır gösteriyor ve bir bahane ileri sürüyordu. Ayrıca Büveyhîler ile de bir savaşa girmek istemiyordu. Nihayet aynı yıl içinde 'Abdullâh b. 'Uzeyr'in vezirlikten azledilerek Harezmi'e gitmesiyle rahat bir nefes aldı (377/988-9).

Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin daha sonra sâkin bir hayatı tercih ettiği anlaşılıyor. Nitekim böyle günlerden birinde Ebu'l-Hasan gezinti maksadıyla Nişâbûr'dan çıktı ve gezinti yerlerinden biri olan Hürremek Bâğ'ına gitti. Burada beraberinde götürdüğü câriyelerinden biri ile cinsî münasebette bulunurken âniden öldü (Zilhicce 378/Mart-Nisan 989). Sarayına getirene kadar ölüm haberini gizli tuttu. Oğlu Ebû Ali onun yerine geçti⁵⁰.

48 Taş'ın ölüm tarihi hususunda kaynaklarda anlaşmazlık vardır. İbn el-Esir (*el-Kâmil fî'l-Tarih*, IX, 29)'e göre, 377/987-8 yılında ölmüştür. Barthold (*Turkestan*, 253 n. 4) da bu tarihi kabul etmiştir. Gerdîzi (*Zeyn ül-Ahbâr*, 167) 378/988-9 yılını, Curfâdakanî (*Tercüme-i Tarih-i Yemini*, 82) ise 379 yılını, Taş'ın ölüm tarihi olarak zikretmektedirler.

49 Bk. Gerdîzi, 167.; İbn el-Esir, IX, 27-9.; Curfâdakanî, *aynı eser*, 65-75 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 33-7).; Zahir ed-Din Mar'aşî, 188. Krş. A. İkbâl Aştîyânî, *aynı eser*, 340-1. Barthold, *Turkestan*, 253.

50 Gerdîzi, 168.; İbn el-Esir, IX, 29.; Curfâdakanî, *aynı eser*, 84-85 (naklen, *Camî' al-Tavârih*, 43).; *Tarih-i Güzide*, 384. Krş. Barthold, *aynı eser*, 253.

Ebu'l-Fazl Beyhakî⁵¹, onun son derece zekî ve anlayışlı olduğunu, fakat cesûr ve yürekli olmadığını zikrediyor. Olayların akışı, Beyhakî'nin sözlerini doğrulayacak niteliktedir. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî olayları daha çok aklıyla halletmeğe çalışmış ve bunda da başarılı olmuş, umumiyetle savaştan kaçınmıştır. Sem'ânî onun Kûhistânlı iki âlim, Ebû Kureys Muhammed ve Ebû Turâb Muhammed ve başkalarından hadis dersi aldığını zikreder. Daha sonra ondan da hadis rivayet edilmiştir. Yine Sem'ânî bir tarihçiden naklen Emîr Nasr ed-Devle'nin eli, dili, kalemi ve kılıcı ile devlet idaresiyle uğraştığı ve anlayışlılığı sebebiyle dirâyetli hâkimlerden olduğunu belirtir. Vâililik yaptığı otuz yıldan fazla devre içinde Sâ mânî emirleri ve halk ondan memnun olmuşlardı. Müslümânlar onun vâililiği zamanında emniyet ve bolluk içinde yaşamışlardı. İlim muhiti ile dâima ilgilenmiş ve onları desteklemişti. Nitekim Sem'ânî onun birçok âlimleri ihsan ve iyilikleri ile desteklediğini zikrediyor. Buna göre; Ebu'l-Hasan Hâşimî, Ebû Bekr Kaffâl el-Şâşî, Ebû Sa'îd el-Celîl b. Ahmed el-Kâdî onun ihsan ve iyiliklerinden faydalanan bilginlerdendi⁵². Ebu'l-Hasan Sîmcûrî Nişâbûr'da bulunduğu sırada her Cuma günü İmâm Yûsuf b. Ca'fer Nişâbûrî'yi ziyarete gitmekteydi⁵³. Bu sebeble Ebu'l-Hasan âlimler tarafından Allâh'dan korkan ve âdil bir hükümdar olarak methedilmiştir⁵⁴. Ebû Bekr Muhammed b. Ali el-Husrevî el-Serahsî ise, onu medh eden şâirlerden birisidir⁵⁵.

51 Bk. *Tarih-i Beyhaki*, 263.

52 Bk. Sem'ânî, *Kitâb el-Ensâb* (tıpkı basım nşr. D.S. Margoliouth), G.M.S. London 1912, s. 323.

53 Bk. *Tarih-i Beyhak* (Ahmed b. Behmenyâr nşr.), 104; (Kâri neşri) 178-9.

54 Krş. W. Barthold, *Ebül Hasan mad.*, 1A.

55 Muhammed 'Avfi, *Kitâb Lubâb el-Bâb* (nşr. E. Brown - M. Muhammed Kazvint), London-Leide 1903-6, II. cild, s. 18-19.